

JAN KŘIPAČ / 30. 1. 2018

Bílá tma

Válečné drama Františka Čápa mělo být oslavou hrdinství protinacistického odboje, odrážející novou éru budování československého státu. Místo toho se stalo příkladem sváru mezi tradiční filmovou dramaturgií a kulturní politikou KSČ, mocensky prosazovanou po únoru 1948.

Filmová tvorba Františka Čápa byla v poválečném Československu nejednoznačně přijímána. Uznání získal zejména vlastenecky pojatý přepis *Babičky*, natočený v tíživém období protektorátu. Naopak kontroverzi vzbudily jiné Čápy protektorátní filmy – adaptace *Jana Cimbury* s antisemitsky vyznívající scénou vyhnání židovského krčmáře a nikdy nedokončený *Kníže Václav*, který měl konvenovat s nacistickým výkladem českých dějin. Po osvobození se musel Čáp bránit obviněním z kolaborace. K filmové profesi se mohl vrátit až po úplné rehabilitaci na počátku roku 1946. V rychlém sledu za sebou natočil několik filmů, z nichž zejména ten první – drama *Muži bez křídel* o aktivitách českého odboje za heydrichiády – se dočkal i mezinárodního uznání (např. cena na MFF v Cannes).

Bílá tma vznikla podle námětu Růženy Fischerové. Tehdejší šéfredaktorka časopisu *Partyzán* beletristicky zpracovala písemný dokument, uložený v hlavním štábu partyzánského hnutí v Kyjevě. Člen protinacistického odboje, nadporučík Jiří Nezval, v něm zachytil svědectví několika partyzánů, kteří po ústupu do hor během Slovenského národního povstání zůstali odříznuti od ostatních jednotek v improvizovaném podzemním lazaretu. Fischerová jejich výpovědi převedla do krátké filmové povídky, kterou zaslala v červnu 1946 do námětové soutěže vyhlášené Československým státním filmem. Povídka s názvem *Děti této země* nakonec získala druhou cenu (přičemž první nebyla udělena vůbec).

Příběh s aktuálním tématem, který navíc sliboval dramatickou podívanou, byl záhy přijat Československým státním filmem do výroby. Původní povídku Fischerové upravili

do podoby nového filmového námětu spisovatel Miloslav Fábera a dramatik Leopold Lahola – sám aktivní účastník Slovenského národního povstání. Na projektu *Bílé tmy* se tak sešli dva literáti, kteří později výrazným způsobem zasáhli do dění v kinematografii – Fábera jako normalizační ředitel Filmového studia Barrandov a Lahola po svém odchodu do emigrace jako zakladatelská osobnost izraelského filmového průmyslu.

Na základě jejich námětu vznikl filmový scénář, který vypracoval Lahola již s režisérem Františkem Čápem. Filmový příběh se rozšířil o další motivy – dvojice partyzánů vydávajících se do vzdálené vesnice pro proviant a ruského vojáka prchajícího před německou jednotkou. Těžištěm vyprávění ovšem zůstala situace v obklíčeném lazaretu, v němž postupně narůstá nejistota, strach a napětí mezi charakterově přesně odlišenými postavami.

Čáp si do hlavních rolí vybral vesměs herce, se kterými spolupracoval již na předchozích filmech (L. H. Struna, Július Pántik, Nataša Tanská). V několika případech však dal přednost i mladým protagonistům na začátku jejich filmové kariéry (Ladislav Chudík, Martin Ďapák). Postavu ruského vojáka ztvárnil Boris Andrejev, proslavený tehdejšími sovětskými válečnými a historickými filmy.

Natáčení začalo v březnu 1947 exteriérovými scénami v Nízkých Tatrách. Kvůli nepříznivým sněhovým podmínkám však muselo být přerušeno do podzimu téhož roku, kdy se štáb přesunul do nově vzniklého studia v Bratislavě a následně do ateliéru v pražské Hostivaři. Exteriérové záběry byly dokončeny v únoru a březnu 1948 – ovšem v okolí Štrbského plesa, čímž se poněkud narušil celkový realistický ráz filmu (partyzáni se ve skutečnosti stáhli do pohoří Nízkých Tater). Závěr natáčení se pak uskutečnil v dubnu a květnu na Barrandově.

Bílá tma reprezentovala domácí kinematografii na 3. ročníku MFF v Mariánských Lázních, kde získala putovní národní cenu pro nejlepší československý film. Zároveň byla uvedena na I. mezinárodním festivalu pracujících ve Zlíně, jehož termín (červenec – srpen 1948) se záměrně překrýval s mariánskolázeňskou přehlídkou. Pro komunistickou stranu, která v únoru téhož roku převzala ve státě moc, totiž nově založený zlínský festival představoval důležitý nástroj v prosazování vlastní kulturní politiky – ať už s ohledem na dramaturgii, výběr oceněných filmů či zejména roli tzv.

dělnické poroty.

Ve Zlíně *Bílá tma* žádnou z cen nezískala a naopak se dočkala kritiky právě ze strany zmíněné poroty. Zástupci dělnické třídy, která měla mít ve změněných společenských poměrech rozhodující hlas při posuzování umělecké hodnoty děl, filmu vyčítali patos dialogů, nedostatek optimismu a zbytečný naturalismus některých scén.^[1] Čáp se proti takovému hodnocení na místě ohradil a údajně porotu dehonestoval.^[2] Následovala kampaň, kterou proti režisérovi vedla některá tištěná média, a nakonec v říjnu 1948 úplný zákaz jeho umělecké činnosti. Čápovi nezbývalo, než emigrovat do západního Německa a posléze do Jugoslávie, kde se stal významným režisérem poválečné slovinské kinematografie. Svůj poslední český film *Křižovatka*, který začal natáčet spolu s *Bílou tmou*, již nestačil dokončit.

Bílá tma (Československo 1948), režie: František Čáp, scénář: František Čáp, Leopold Lahola, kamera: Václav Huňka, hudba: Jiří Srnka, střih: Jan Kohout, hrají: Július Pántik, Mária Prechovská, Boris Andrejev, Nataša Tanská, Jozef Budský, Ladislav Herbert Struna, Dana Medřická a další. Československý státní film, 102 min. Obnovená premiéra: 1. 2. 2018. Distributor: Národní filmový archiv.

Poznámky:

[1] viz Knapík, Jiří, Dělnický soud nad Františkem Čápem. *Illuminace* 14, 2002, č. 3, s. 70 a *Český hraný film III. 1945–1960*. Národní filmový archiv: Praha 2001, s. 400.

[2] Podle týdeníku *Filmové noviny*, který citoval zlínský časopis *Tep svobodné práce*, měl Čáp pronést tato slova: „Dělníci jsou blbouni, filmům nerozumění a mohou mi vlézt na záda“ (viz *Je to tak? Filmové noviny* 2, 1948, č. 32, s. 2). Sám režisér nicméně tuto citaci označil za nepřesnou (viz Otevřený list dělnické porotě I. mezinárodního filmového festivalu pracujících ve Zlíně. *Illuminace* 14, 2002, č. 3, s. 78–79).